

УДК 159.922.7:37.015.3

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-10.26>

Наталія ПИЛЯВЕЦЬ

доктор філософії у психології,

доцент кафедри психології,

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

27morozovanata@gmail.com

ORCID: 0009-0001-6292-1660

Юлія КРАСНЯНСЬКА

здобувачка вищої освіти факультету публічного управління, соціальних

та природничих наук спеціальності С4 «Психологія»,

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Juliahorbonos@gmail.com

ORCID: 0009-0000-7379-2430

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИКЛИКІВ

Анотація. *Мета статті* полягає у здійсненні теоретичного аналізу психологічних особливостей мотивації до навчання молодших школярів та визначенні впливу сучасних освітніх викликів, зокрема воєнного стану, цифровізації, дистанційного й змішаного навчання, на процес її формування та розвитку. Особливу увагу приділено виявленню психологічних чинників, що забезпечують підтримку внутрішньої навчальної мотивації в умовах соціальних та освітніх трансформацій. **Методологія** дослідження ґрунтується на положеннях концепції когнітивного розвитку Ж. Піаже, самоефективності А. Бандури, теорії самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна, а також ідей гуманістичної психології А. Маслоу та К. Роджерса. Водночас використано наукові підходи українських дослідників, зокрема І. Беґа, О. Савченко, Г. Костюка, С. Максименка, які розкривають особливості розвитку особистості дитини, формування її мотиваційної сфери та організації освітнього процесу в початковій школі. Залучення цих підходів дало змогу комплексно розкрити особливості мотиваційної сфери молодших школярів і визначити психологічні механізми її розвитку в сучасних умовах.

Наукова новизна полягає в узагальненні впливу сучасних соціально-освітніх трансформацій на структуру навчальної мотивації молодших школярів та уточненні ролі психологічних чинників у її підтримці. Акцентовано увагу на взаємозв'язку між умовами воєнного стану, цифровізацією освітнього середовища та змінами у сімейній взаємодії як чинниками, що впливають на мотиваційні процеси. Додатково визначено перспективні напрями психолого-педагогічної підтримки навчальної мотивації молодших школярів в умовах сучасних освітніх трансформацій. **Висновки.** Ефективне формування навчальної мотивації молодших школярів потребує цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу, який передбачає індивідуалізацію навчання, розвиток автономії учнів, підтримку їхньої пізнавальної ініціативи та створення умов для позитивного емоційного досвіду навчання. Практичне впровадження зазначених підходів сприятиме зміцненню внутрішньої навчальної мотивації, підвищенню психологічної стійкості молодших школярів та їхній успішній адаптації до сучасних освітніх умов.

Ключові слова: навчальна мотивація, молодші школярі, пізнавальний інтерес, освітнє середовище, адаптація.

Nataliia PYLIIVETS*Doctor of Philosophy in Psychology,**Associate Professor at the Department of Psychology,**Public Higher Educational Establishment "Vinnitsa Academy of Continuing Education"**27morozovanata@gmail.com***ORCID:** 0009-0001-6292-1660**Yuliia KRASNIAANSKA***Student of Higher Education at the Faculty of Public Administration,**Social and Natural Sciences, Specialty C4 "Psychology",**Public Higher Educational Establishment "Vinnitsa Academy of Continuing Education"**Juliahorbonos@gmail.com***ORCID:** 0009-0000-7379-2430**PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MOTIVATION TO LEARN OF YOUNG SCHOOL STUDENTS IN THE CONDITIONS OF MODERN EDUCATIONAL CHALLENGES**

Abstract. *The purpose* of the article is to conduct a theoretical analysis of the psychological characteristics of the motivation for learning of younger schoolchildren and to determine the impact of modern educational challenges, in particular martial law, digitalization, distance and blended learning, on the process of its formation and development. Particular attention is paid to identifying psychological factors that provide support for internal learning motivation in the context of social and educational transformations. **The research methodology** is based on the provisions of the concept of cognitive development by J. Piaget, self-efficacy by A. Bandura, the theory of self-determination by E. Deci and R. Ryan, as well as the ideas of humanistic psychology by A. Maslow and K. Rogers. At the same time, scientific approaches of Ukrainian researchers, in particular I. Bekh, O. Savchenko, G. Kostyuk, S. Maksymenko, which reveal the features of the development of a child's personality, the formation of his motivational sphere and the organization of the educational process in primary school, are used. The involvement of these approaches allowed us to comprehensively reveal the features of the motivational sphere of younger schoolchildren and determine the psychological mechanisms of its development in modern conditions. **The scientific novelty** lies in the generalization of the influence of modern socio-educational transformations on the structure of the educational motivation of younger schoolchildren and the clarification of the role of psychological factors in its support. The focus is on the relationship between the conditions of martial law, the digitalization of the educational environment and changes in family interaction as factors affecting motivational processes. In addition, promising areas of psychological and pedagogical support for the educational motivation of younger schoolchildren in the conditions of modern educational transformations are identified. **Conclusions.** Effective formation of educational motivation of younger schoolchildren requires targeted psychological and pedagogical support, which involves individualization of learning, development of student autonomy, support of their cognitive initiative and creation of conditions for a positive emotional learning experience. The practical implementation of these approaches will contribute to strengthening internal learning motivation, increasing the psychological stability of younger schoolchildren and their successful adaptation to modern educational conditions.

Key words: learning motivation, younger schoolchildren, cognitive interest, educational environment, adaptation.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується суттєвими соціальними, психологічними та організаційними трансформаціями, що безпосередньо впливають на навчальну діяльність молодших школярів. Повномасштабна війна, воєнний стан, дистанційне й змішане навчання, вимушені переміщення сімей та інформаційний тиск створюють нові виклики для розвитку дитини. За таких умов особливої актуальності набуває проблема збереження й розвитку мотивації до навчання як важливого чинника успішної навчальної діяльності.

Молодший шкільний вік є сенситивним періодом формування навчальної діяльності,

пізнавальних мотивів, довільної регуляції поведінки та позитивного ставлення до навчання. Саме у цей період закладаються основи внутрішньої навчальної мотивації. Водночас хронічний стрес, підвищена тривожність, емоційне виснаження й когнітивне перевантаження послаблюють пізнавальний інтерес, сприяючи формальному виконанню навчальних завдань і зниженню навчальної активності.

У цих умовах дослідження психологічних особливостей мотивації до навчання молодших школярів набуває особливої наукової й практичної значущості. Воно дає змогу визначити чинники, що впливають на навчальну мотивацію, окреслити ресурси її розвитку та

обґрунтувати ефективні підходи до психолого-педагогічного супроводу дітей в умовах сучасних освітніх викликів.

Аналіз джерел та останніх досліджень.

Проблема навчальної мотивації молодших школярів належить до фундаментальних напрямів психологічних досліджень, оскільки мотиваційна сфера визначає успішність навчальної діяльності, особистісний розвиток дитини та її готовність до подальшого навчання. Теоретичні засади дослідження мотивації сформовано у працях зарубіжних учених, зокрема А. Маслоу, В. Джеймса, К. Левіна, А. Бандури, К. Роджерса, Х. Хекхаузена, Б. Вайнера, К. Двек, Ж. Піаже, які розкрили психологічні механізми виникнення мотивів, роль потреб, самоефективності, атрибуції успіху, особистісного смислу навчання та когнітивного розвитку у формуванні навчальної активності дитини. Їхні концепції підтверджують, що мотивація є складним динамічним утворенням, яке формується під впливом взаємодії внутрішніх психологічних чинників і соціального середовища.

У вітчизняній психології проблему мотивації навчальної діяльності досліджували С. Максименко, С. Дуткевич, Ю. Приходько, О. Толмачова, Т. Циганчук, М. Халько, С. Ольховецький, О. Лівшун, Л. Маляр, З. Ваколя та інші науковці. У їхніх працях навчальна мотивація розглядається як багатокomпонентна система, що поєднує потреби, мотиви, цілі, ціннісні орієнтації, емоційно-вольові процеси та пізнавальний інтерес. Дослідники наголошують, що саме молодший шкільний вік є сенситивним періодом становлення внутрішньої мотивації до навчання, а її розвиток значною мірою залежить від характеру взаємодії дитини з учителем, батьками та освітнім середовищем.

Разом із тим сучасні соціально-освітні трансформації, спричинені повномасштабною війною, цифровізацією освітнього процесу, поширенням дистанційного й змішаного навчання, суттєво змінюють умови формування навчальної мотивації молодших школярів. Зростання психоемоційного та інформаційного навантаження, тривожності та зміна характеру взаємодії дітей із цифровим середовищем актуалізують необхідність переосмислення традиційних уявлень про психологічні

механізми мотивації до навчання. Попри значну кількість досліджень, недостатньо висвітленими залишаються психологічні особливості мотивації молодших школярів саме в умовах сучасних освітніх викликів, що й зумовлює актуальність представленого дослідження.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі психологічних особливостей мотивації до навчання молодших школярів та визначенні впливу сучасних освітніх викликів на її формування й розвиток.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом становлення мотиваційної сфери особистості, оскільки саме тоді відбувається перехід від переважно ситуативних ігрових мотивів до усвідомленої навчальної діяльності. Вступ до школи змінює соціальну ситуацію розвитку дитини, зумовлюючи появу нової системи вимог, взаємин і способів діяльності. Молодший школяр опановує нову соціальну роль учня, яка передбачає не лише засвоєння знань, а й розвиток довільної поведінки, саморегуляції, відповідальності та здатності підпорядковувати власні бажання вимогам навчальної діяльності [4].

Психологічною основою розвитку мотиваційної сфери є якісні зміни когнітивної та емоційно-вольової сфер дитини. За концепцією Ж. Піаже [8], молодший школяр перебуває на стадії конкретних операцій, коли логічне мислення вже формується, але залишається тісно пов'язаним із наочністю та практичним досвідом. Саме тому стійкість навчальної мотивації значною мірою залежить від можливості безпосередньо спостерігати результати власної діяльності, переживати ситуацію успіху та бачити практичне значення навчальних завдань. Надмірна абстрактність навчального матеріалу, відсутність емоційного підкріплення або когнітивне перевантаження призводять до швидкої втомлюваності, зниження пізнавального інтересу та ослаблення внутрішньої мотивації. Водночас у цей період активно розвиваються довільна увага, логічна пам'ять, рефлексія та самоконтроль, що створює психологічне підґрунтя для переходу від зовнішньо зумовленої до внутрішньо детермінованої навчальної діяльності [1; 4].

Важливою особливістю мотиваційної сфери молодших школярів є поєднання внутрішніх і

зовнішніх мотивів навчальної діяльності. Внутрішні мотиви ґрунтуються на пізнавальному інтересі, прагненні до саморозвитку та задоволенні від навчання, тоді як зовнішні пов'язані зі схваленням дорослих, високими оцінками чи уникненням покарання. На початку молодшого шкільного віку переважають зовнішні мотиви, що зумовлено авторитетом учителя й орієнтацією на оцінку дорослих. Проте в процесі навчання вони мають поступово трансформуватися у внутрішню навчально-пізнавальну мотивацію, яка забезпечує стійкість навчальної активності незалежно від зовнішнього контролю [1; 2].

Сучасними науковцями мотивація розглядається як багатокомпонентна система, у якій ефективність навчальної діяльності визначається не окремим мотивом, а особливостями їхньої взаємодії. Психологічно найбільш сприятливою є ситуація, коли домінують навчальні та соціальні мотиви, тоді як переважання оціночної мотивації або мотиву уникнення покарання підвищує рівень шкільної тривожності, формує залежність від зовнішнього схвалення та перешкоджає розвитку самостійності. Водночас ігровий мотив, який природно зберігається протягом усього молодшого шкільного віку, не слід розглядати як перешкоду навчальній діяльності. За умови педагогічно доцільного використання дидактичної гри він стає ефективним механізмом розвитку пізнавального інтересу, позитивних емоцій та внутрішньої мотивації [3; 5].

Особливої актуальності проблема розвитку мотиваційної сфери набуває в умовах трансформації освітнього простору. Повномасштабна війна, дистанційне й змішане навчання, цифровізація та інформаційне перевантаження суттєво впливають на формування навчальної мотивації. Хронічний стрес, підвищена тривожність, обмеження безпосередньої взаємодії з учителем і однолітками, а також домінування цифрового контенту знижують пізнавальний інтерес та сприяють орієнтації дітей на миттєве емоційне задоволення. За таких умов особливого значення набувають забезпечення психологічно безпечного освітнього середовища, розвиток самоефективності, позитивної самооцінки та переживання ситуації успіху, що підтримують внутрішню навчальну мотивацію й пізнавальну активність навіть за наявності

значних зовнішніх стресогенних чинників [3; 4].

Одним із провідних психологічних чинників розвитку навчальної мотивації є емоційний стан молодшого школяра. Пізнавальна активність дитини безпосередньо залежить від рівня психологічного благополуччя, відчуття безпеки та емоційної стабільності. За підвищеної тривожності внутрішній інтерес до навчання поступово змінюється прагненням уникнути невдачі, а навчальна діяльність стає засобом уникнення негативної оцінки. Це супроводжується звуженням пізнавальних інтересів, зниженням концентрації уваги, погіршенням довільної регуляції та формальним виконанням навчальних завдань, оскільки значна частина психічних ресурсів спрямовується на подолання емоційного напруження.

Особливого значення емоційний компонент набуває в умовах тривалого воєнного стану. Переживання небезпеки, вимушені переміщення, повітряні тривоги та інформаційний стрес формують у дітей відчуття невизначеності й психологічної нестабільності. Згідно з гуманістичним підходом, когнітивна активність повноцінно розвивається лише за умови задоволення базової потреби в безпеці. Тому тривале перебування в умовах загрози знижує внутрішню мотивацію, послаблює навчальну активність і сприяє уникненню інтелектуально складних завдань. Отже, сучасні соціальні умови істотно впливають як на емоційний стан дітей, так і на психологічні механізми формування навчальної мотивації.

Важливим внутрішнім ресурсом навчальної мотивації є розвиток позитивної самооцінки та відчуття самоефективності. Адекватна самооцінка сприяє впевненості у власних можливостях, готовності долати навчальні труднощі та проявляти пізнавальну активність. Натомість негативне самосприйняття формує безпорадність, що виявляється в уникненні складних завдань і втраті інтересу до навчання. Саме переживання успіху підтримує внутрішню мотивацію, пізнавальну активність і психологічну стійкість молодшого школяра.

Формування навчальної мотивації значною мірою залежить від сімейного середовища. Саме в родині закладається ставлення дитини до навчання, труднощів і власних можливостей. Гармонійний стиль виховання, що поєднує

емоційну підтримку, довіру та розумну вимогливість, сприяє розвитку автономності, позитивної самооцінки і внутрішньої мотивації. Натомість авторитарне виховання або гіперопіка посилюють залежність від оцінки дорослих, страх помилки та недостатню самостійність. За сучасних умов великого значення набуває партнерська взаємодія сім'ї та школи. Узгодженість вимог педагогів і батьків, підтримка навчальних досягнень та позитивне ставлення до помилок як природного етапу навчання сприяють формуванню стійкої внутрішньої мотивації.

Важливими чинниками формування навчальної мотивації є організація освітнього процесу та особистість учителя. Саме педагог значною мірою визначає емоційне ставлення молодшого школяра до школи й навчання. Підтримуючий стиль взаємодії, створення ситуацій успіху, позитивний зворотний зв'язок, проблемно-пошукові методи та врахування індивідуальних особливостей учнів сприяють розвитку пізнавального інтересу і внутрішньої мотивації. Натомість надмірний контроль, критика та орієнтація лише на оцінювання формують залежність від зовнішнього схвалення, підвищують навчальну тривожність і знижують навчальну активність. У сучасній школі вчитель дедалі більше виступає фасилітатором пізнавальної діяльності, створюючи умови для розвитку самостійності, рефлексії та відповідального ставлення до навчання.

Однією з характерних особливостей сучасного освітнього середовища є його стрімка цифровізація. Постійна взаємодія дітей із гаджетами, соціальними мережами, короткими відео та комп'ютерними іграми впливає на мотиваційну сферу, формуючи потребу у швидкому отриманні результату без тривалих зусиль. Унаслідок цього навчальна діяльність, що потребує концентрації уваги й наполегливості, часто поступається цифровому

контенту, породжуючи конфлікт між необхідністю інтелектуальної праці та прагненням до миттєвого задоволення.

Психологічним наслідком цифровізації є поширення кліпового мислення, яке ускладнює розвиток довільної уваги, глибокого аналізу та стійкого пізнавального інтересу. Якщо базові потреби в автономії, компетентності й соціальній належності задовольняються переважно у віртуальному середовищі, внутрішня навчальна мотивація послаблюється. Це зумовлює потребу в упровадженні психолого-педагогічних технологій, які поєднують цифрові інтереси дітей із розвитком їхньої пізнавальної активності та самостійності.

Висновки. Психологічні особливості мотивації до навчання молодших школярів у сучасних умовах визначаються комплексною взаємодією емоційних, когнітивних, особистісних та соціальних чинників. Воєнний стан, цифровізація освітнього середовища, трансформація сімейної взаємодії та зміна ролі педагога істотно впливають на механізми формування навчальної мотивації, посилюючи значення психологічної безпеки, розвитку самоефективності, позитивної самооцінки та внутрішнього пізнавального інтересу. За цих умов підтримка мотивації до навчання потребує комплексного психолого-педагогічного підходу, спрямованого не лише на підвищення навчальних результатів, а й на забезпечення психологічного благополуччя дитини та збереження її природної потреби в пізнанні.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення взаємозв'язку між емоційним станом, цифровим середовищем, сімейними чинниками та навчальною мотивацією молодших школярів із метою розроблення та апробації програм психологічного супроводу, спрямованих на формування стійкої внутрішньої мотивації до навчання в умовах сучасного освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
2. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
3. Маляр Л. В., Ваколя З. М. Особливості мотивації учнів до навчальної діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 82. С. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.22>

4. Литвин І. М., Зорочкіна Т. С., Шпак В. П. Психологічні особливості дітей молодшого шкільного віку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 4. С. 346–356. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/04.2024/346-356>

5. Приходько Ю. О., Толмачова О. Є. Розвиток мотиваційної сфери молодшого школяра. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 17: Теорія і практика навчання та виховання*. 2019. Вип. 31. С. 140–146.

6. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. 3rd ed. New York : Harper & Row, 1987. 336 p.

7. Piaget J., Inhelder B. *The Psychology of the Child*. New York : Basic Books, 1969. 173 p.

REFERENCES:

1. Dutkevych, T. V. (2012). *Dytiacha psykholohiia* [Child psychology]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

2. Maksymenko, S. D. (2004). *Zahalna psykholohiia* [General psychology]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].

3. Maliar, L. V., & Vakolia, Z. M. (2021). Osoblyvosti motyvatsii uchniv do navchalnoi diialnosti [Features of students' motivation for educational activity]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 5: Pedagogical Sciences: Realities and Prospects*, 82, 102–107. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.82.22> [in Ukrainian].

4. Lytvyn, I. M., Zorochkina, T. S., & Shpak, V. P. (2024). Psykholohichni osoblyvosti ditei molodshoho shkilnoho viku [Psychological characteristics of primary school children]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 4, 346–356. <https://doi.org/10.24139/2312-5993/04.2024/346-356> [in Ukrainian].

5. Prykhodko, Yu. O., & Tolmachova, O. Ye. (2019). Rozvytok motyvatsiinoi sfery molodshoho shkoliara [Development of the motivational sphere of primary school pupils]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 17: Teoriiia i praktyka navchannia ta vykhovannia – Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 17: Theory and Practice of Teaching and Education*, 31, 140–146 [in Ukrainian].

6. Maslow, A. H. (1987). *Motivation and Personality* (3rd ed.). New York, NY: Harper & Row.

7. Piaget, J., & Inhelder, B. (1969). *The Psychology of the Child*. New York, NY: Basic Books.

Дата першого надходження статті до видання: 16.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.08.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.10.2026